

ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVIIJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 8. V LJUBLJANI, 22. AVGUSTA 1936.

KNJIGA 20

GLAVI (Paramount)

M A L A R I J A

DR. MAKS KREMŽAR

N A D A L J E V A N J E

Izkušnje v Ameriki in v Egiptu (Nilska dolina) so pokazale, da malarija izginja tam, kjer raste mnogo stročnic (leguminosoe), detelja (melilotus) in fižol, alfalva (alfa, debela trava v Afriki) od drevja oreh. Te rastline cveto ob času, ko dozoreva zarod in si razlagajo cel pojav tako, da je v soku, s katerim se hrani anofeles prav tako kakor s človeško krvjo, kumarin, ki uničuje strup malarije v komarju kakor kinin v človeku.

Francoški malanolog Roubaud je prišel po daljšem osebnem opazovanju do zaključka, da ima živinoreja važen pomen v borbi proti komarju. Anofeles namreč napada najprej živino, človeka šele potem, ako mu živine primanjkuje. Komarja najdemo najlažje v hlevih in usesana kri je po večini živalska. Komar se drži najraje v svinjakih. V hlevu mu prija, ker ima mir, mrak, potrebno toploto, prepiha skoroda nobenega in hrane dovolj. Po stanovanjih vsega tega ne dobi, ki so često v dimu, dim pa, kakor znano, komarju ni po godu. O tej živinski zaščiti, ali kakor jo zovejo Francozi »zooprophylaxie«, je poročal Francoz Legendre v prošlem letu in pri nas letos dr. Raner, zdravnik v Mačvi. Povod tema člankoma so dale dobre izkušnje italijanskih malariologov, ki so jih imeli s zooprofilaksijo v Ardei, južno od Rima; kraj sliči našemu Krašu v dalmatinskem Primorju L. 1929. je bilo v Ardei 23% prebivalstva malaričnega, l. 1930 46%, l. 1931 32% kraj vse antimalarične profilakse (kinin, uničevanje komarjev in njihovih ličink).

L. 1932 so bile napravljene pregrade (obori) za živino in število malaričarjev je padlo na 9%, naslednje leto pa že na 7%, ko se je število pregrad še pomnožilo.

Pred l. 1932, preden so začeli graditi zgrade, so našli v 70% stanovanjih komarje, v l. 1932. je padel odstotek na 10%, l. 1933. na 2%.

Isti dobre izkušnje so imeli kolonialni zdravniki v Kini in Tongkingu, v Britanski in Holandski Indiji

Za imenovano profilakso so dobri poleg svinj tudi konji, bivoli in domači kunci.

Dr. Raner pripisuje veliko važnost zooprofilaksiji v Mačvi, kjer deluje. Mačva je po večini plodna, a zelo močvirna zemlja z milijardami komarjev. Živinoreja je na zelo visoki stopnji in malarija ni nikoli zavzela tako strahotnih oblik kakor ravno v Dalmaciji in Južni Srbiji, kjer živinoreje skoroda sploh ni. Da bi bila odpornost mačvanskega prebivalstva proti malariji večja nego drugod, ni misliti, ker umira tu prebivalstvo še vedno 30% za tuberkulozo. Možno bi bilo seveda, da je prebivalstvo nenavadno manj odporno nasproti Kochovemu bacilu kakor nasproti plasmodiju. Akoravno zadeva še ni povsem razjasnjena, je vendar to opazovanje tako važno, da ga ni omalovaževati. Vsekako so imele vse antimalarične akcije (kininizacija prebivalstva, bonifikacija tal v Mačvi in Podrinju) zelo relativno vrednost, že spričo skromnih denarnih sredstev v najboljših časih. Zato misli dr. Raner, da bi bil boljše naložen kapital v živinoreji kakor v izboljšanju tal; kajti kanalov in betonskih objektov, ki so bili enkrat postavljeni, ni nihče (vsaj v Mačvi) več oskrboval in leže zasuti, zatrpani z zemljo kot »glasniki naše proslavljene higienske ere.«

Dr. Nežić je mnenja, da je prednost, ki jo daje komar živini pred človekom, le navidezna; v hlevu najde pač ugodnejše razmere zase, kjer pa spe ljudje in živali v istem prostoru, ne dela komar med njimi nobene razlike, pika ene kakor druge; to pa ne moti, da se živinoreja ne bi dala s pridom uporabiti v antimalarični borbi. V severni Dalmaciji zadeva cel problem živinoreje na težave. Ljudstvo beži pred malarijo v višje kraje, pašnike spreminja v vinograde, opušča zadružni način življenja, ki omogoča vzdrževanje več živine in pašnikov nego poedincu in tako živinoreja propada. Čez dan je živina v hlevih zaradi prevelike vročine, zvečer jo puščajo na prosto, kjer se pase raztresena, mesto da bi bila ravno v tem času, ko gre komar na

lov, v pregradah in s tem prestregla komarje na poti od legla do človeških selišč.

So sovražniki komarjev tudi netopirji. Med rastlinami je znana tako zvana vodna leča (lemna Wasserlinse) v katero se komarji tako zapletejo, da ne morejo odleteti. Semkaj bi spadala še mesojedka Utricularia.

Mnogo uspešnejša je borba proti zarodu komarja, proti ličinkam. Je to edina borba, ki se dá izvesti na široki podlagi in njen uspeh ne zavisi od znanja ali neznanja posameznika.

Anofeles ljubi plitvo, mirno, z vegetacijo obrastlo vodo. Odprte, prisojne, brez vegetacije z gladkimi bregovi, globoke iznad 1 — 2 m, bistrice, tekoče vode niso ugodne za razvijanje ličink. Nekatere vrste anofelid se razvijajo tudi v bistrich vodah. Temperatura vode ne sme pasti izpod 12° C, nekatere vrste rabijo temperaturo od 30 — 32° C. Vendar pa se ličinke jako lahko prilagodijo tudi nižjim temperaturam. Tako so našli ličinke pod

15 — 20 cm debelim ledom.

Prezimijo le samice, že oplojene; pri nekaterih vrstah prezimijo samice kot oplojene ličinke.

Iz jajčec se v nekaj dneh razvijejo 1 mm dolge ličinke, ki plavajo po vodi, tonejo in pridejo zopet na vrh, da vdihavajo kisik. V maju, juniju, juliju in avgustu se pojavljajo prvi komarji, pač po tem, kateri vrsti pripadajo. Večina njih pika po noči, nekateri tudi čez dan; nekateri se drže bolj viših od 1300 — 1500 m, drugi 600 — 800 m, nekateri pa le nižin. Komarja prenašajo iz kraja v kraj v senu, ob času košnje.

Sredstva, s katerimi uničujemo ličinke, imenujemo larvicidna. Na prvem mestu naj omenim živalska larvicidna sredstva; nazvali bi jih lahko tudi biološka, med katerimi so najvažnejše larvifagne ribe, torej ribe, ki jedo ličinke. Te vrste ribe nahajamo v Evropi, Aziji, Afriki, Ameriki. Domača vrsta (Scardinius erythrophthalmus) živi v severnovzhodni Italiji, tropska vrsta (Cyprinodon calaritanus) je akli-

matizirana v Italiji in Nemčiji. Najvažnejša med njimi je *Gambusia affinis*. Domovna občina ji je Južna Amerika (Brazilija); iz Španije jo je prinesel k nam dr. Sfarčić l. 1924 konec avgusta na otok Krk. Ribica se privadi novemu podnebjju zelo naglo in se hitro razmnožuje. Samec je dolg 2 — 3 cm, samica 4 — 5 cm, nikoli nad 6 — 7 cm. V štirih mesecih spolno dozori, rodi žive mladiče (vivipara) 5 — 6-krat na leto v presledkih 3 — 6 tednov. Mladičev ima ena samica 40 — 70. Jako je živahna in urna in išče ves dan hrane, ker je precej požrešna. Uspeva najbolje v čistih lokvah s površno vegetacijo, kajti gosta vegetacija jo pri njenem poslu ovira. Dobro prenaša mráz. Dr. Nežič poroča, da je mnogo ribic ostalo pri življenju v februarju l. 1929, ko je bil bazen (Dom narodnega zdravja Benkovac) zamrznjen 10 — 15 dni do dna pri 16° C in izpostavljen najhujši burji. Ko se je led odtajal, so ribice zopet oživele in nekaj časa plavale v ledenem oklepu deset dni.

Odporna pa ni samo nasproti nizkim temperaturam, marveč tudi nasproti visokim. Preveč občutljiva prav tako ni nasproti kakovosti vode. Slana voda ji ne škoduje (2 — 6‰).

Ribice hranijo s sirovim mesom, ki ga obesijo na nit, da ga ribice počasi

trgajo; kruh za hranjenje ni prikladen, ker potone na dno in ga kvasne glivice razkrajajo, kar zopet kvari vodo. V bazenih je treba menjati vodo vsakih deset dni.

Sovražniki gambuzije so večje ribe, gosi, race, ob morju galebi; sovražnice so si tudi same sebi, posebno v manjših bazenih, kjer primanjkuje hrane in večje gambuzije požirajo manjše. Zastran tega je treba manjše od večjih oddeliti. V deževni dobi jih hudourniki odnašajo v morje, kjer postanejo plen morskih rib. Mnogo jih uniči vsako leto suša.

Raznašanje ribic se vrši februarja, marca in h koncu jeseni. Na 1 m² vodne površine vložimo 1—2 ribici in po možnosti odstranimo morebitno prebujeno vegetacijo. Kjer so poginile, jih moramo nanovo vlagati.

Poleg larvivaznih rib imajo komarjeve ličinke za sovražnike še razne žuželke, rake in črve.

Iz rastlinskega sveta je rastlina, ki preprečuje razvijanje ličink, azolla *filiculoides* v Južni Ameriki. O algi (*chara fragilis*) so mnenja deljena. Deluje baje repulzivno, torej, da odbija komarja, obenem pa larvicidno. Kakor poroča dr. Sfarčić, se v Dalmaciji ni obnesla.

D A L J E

ALEMANSKO NAREČJE — JEZ PROTI VSEENEMSKIM VPLIVOM

Med vojno so se mnogi nemški vohuni skušali na Francoskem izdajati za Švicarje. Proti njim je francoska vlada uporabljala svojo državljanko, ki je prebila svojo mladost v Bernu. Njej se je bilo treba le četrt ure razgovarjati z osumljenci v švicarski nemščini, pa jih je mogla razkrinkati.

Alemansko narečje rabi vsak Švicar za vsakdanji pomenek; smešno ali sumljivo bi se mu zdelo, uporabljati »dobro nemščino« drugič kakor za pismeni ali službeni jezik.

Odkar pa Reich kaže pangermanistične težnje, se je močno poživilo zanimanje za nemško narečje v Švici. Emil Baer se ogreva za njegovo rešitev in širitev v spisu »Alemanisch. Die Rettung der eidgenössischen Seele«, Rascher, Zürich. — Ze pred njim so na isti način reševali helvetsko dušo, n. pr. William Martin v obzorniku *Wissen und Leben* (1914), kjer je predlagal, naj bi se izoblikovala skupna alemanska govornica, ki bi zavzemala nekako tako mesto kakor nizozemščina. Seveda bi se s tem Švica precej osamila in izgubila vpliv v Evropi.

D,

Karl Rang: MLIN

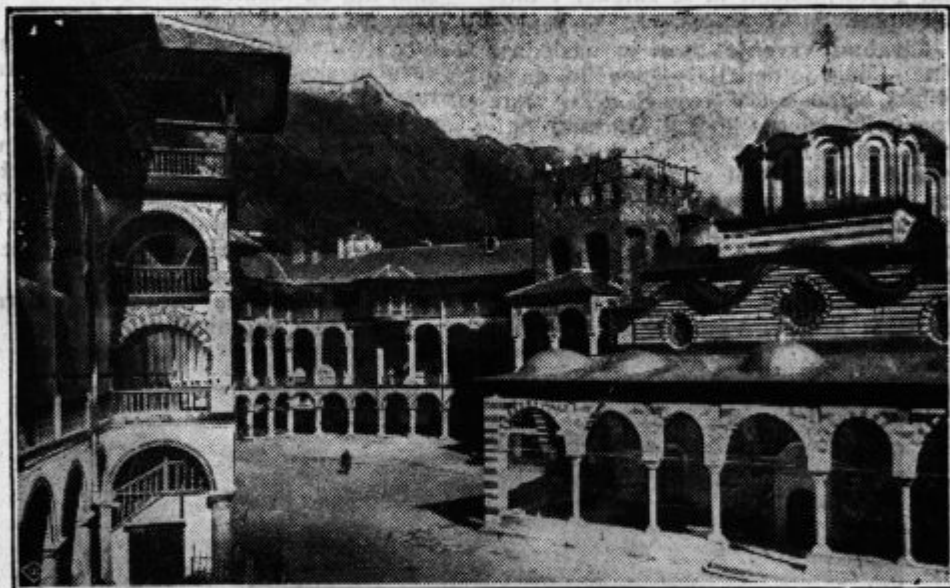
PO BOLGARSKIH PLANINAH IN DOLINAH

DR. MILAN BIJANEC

N A D A L J E V A N J E

Zatrjevanjem, da imamo do Rilskega samostana pet ur, sta nas vodnika zgodaj popoldne spravila na noge. Spuščali smo se najprej položno, nato pa vedno bolj strmo po mehkih pobočjih. Prehodili smo nepregledne planote, ki so puhtele od vročine, a so v svoji bujnosti vendar nudile lep pogled. Tu in tam nam je gosta trava segala do pasu, tako da smo s težavo opazili dišeče murke, ki jih je bilo na pretek! Trav-

ga pevskega društva iz Gor. Orehovice, namenjeni iz Rilskega samostana v Skakavico. Opremljeni so bili tudi za prenočevanje na prostem. Ne da bi jih bili naprosili — kako bi v tej vročini in sredi poti kaj takega mogli! — so nam zapeli par bolgarskih pesmi. Po slovesu so se nekoliko više od nas še enkrat ustavili in zapeli — našo državno himno! Bili smo presenečeni — ker dvomimo, da bi kakšno naše pevsko društvo z dežele poznalo bolgar-

RILSKI SAMOSTAN

niki in pašniki so tod očitno ne izkoriščajo; do Rilskega samostana nismo naleteli ne na selišče, ne na pastirsko kočo.

Za kratek čas je spotoma ena izmed tovarišic učila našega vodnika Krištofa slovenske pesmi. Zaradi melanholičnosti mu je najbolj ugajala ona »Zagorski zvonovi«, ki se je je hitro naučil in jo zaigral na orglice. Sploh je pokazal izvrsten posluš in nam je tudi pri petju vedno krepko pomagal.

Na poti smo srečali večjo skupino turistov, ki so v največji vročini sopihali navkreber. Iz pomenka z njimi smo zvedeli, da so člani železničarske-

sko himno! — Večjo skupino teh pevcov smo nekaj dni kasneje na največje začudenje zopet srečali na postaji Gor. Orehovica, kjer smo čakali na nov vlak; seveda smo se pozdravili kot stari znanci!

Skozi strme gozdove, ki so nam dali vsaj malo zaščite pred sončno pripeko, smo končno razpaljeni prispeli do cilja — v Rilski samostan. Za pot nismo rabili niti celih štirih ur.

Kar je za verne katoličane Jeruzalem, to je za pravoslavne Bolgare Rilski manastir — tako nam je pojasnil njegov pomen neki menih. Že sam po sebi je samostan s svojimi hodniki v

štirih nadstropjih, s številnimi balkoni, stebriči, arkadami in kolonadami, ter s svojo cerkvijo z lepimi kupolami znamenitost svoje vrste, ki si jo je vredno ogledati. Slikovitost povečujejo še svojevrstno pobarvane vnanje stene samostana in nepopisno pestre freske na cerkvenih zidovih in obokih.

A za vse to prvi dan nismo imeli časa, oziroma smisla. Gledali smo, da smo se čimprej osvežili v bistri Rilski reki, ki v močnem toku šumi tod mimo. Za našo skupino je bila v samostanu že pripravljena velika sobana skupnim ležiščem, ker so bili menihi že iz Sofije obveščeni o našem prihodu. Zeleč si sigurnega in popolnega odpočitka, pa sem se molče odrekel samostanski gostoljubnosti in se zatekel v bližnji hotel.

Živahno vrvenje me je naslednje dne — bila je nedelja — poučilo, da je Rilski samostan v resnici neke vrste romarska izletna točka. Izletniki najrazličnejših stanov so si v skupinah in posamič ogledovali samostan in okolico. Samostansko dvorišče je bilo polno obiskovalcev, zlasti študentarije; večina jih je prenočila v samostanu in dobila tam za nizko ceno tudi hrano. Samostan ni zaprt, kakor smo to vajeni iz naših krajev. Vstop skozi dvorišče

prost in je tik do vhoda speljana glavna cesta z obeh strani. Od daleč se zdi, kakor da bi bil samostan edina stavba sredi gozdov, toda nedaleč samostana je še nekaj drugih hiš; v eni teh je pošta, v drugi, na nasprotni strani samostana, sem opazil brivca — najnужnejše kar rabi potnik. Tudi drugi obrtniki so znali ta živahen promet izrabiiti v svojo korist: ob samostanskem zidovju prodajajo na stojnicah krepčila za telo, ki se jih romarji poslužujejo vsevprek. Na samem samostanskem dvorišču je poleg cerkve stojnica z raznimi nabožnimi in drugimi spominki, z razglednicami i. t. d. Mislim, da je ta trgovec zadel najboljše. Tudi mi smo mu za razglednice odrajtali svoje. Glavna pridobitev tega kraja pa je nov dvonadstropen hotel, zidan v modernem slogu, ki ima prikupne restavracijske prostore, in leži par minut od samostana ob šumeči Rilski reki. Dasi ima mnogo nedostatkov, ki sem jih imel priliko opaziti, ni dvoma, da je važno oporišče za rastoči tujski promet. Prejšnji večer je bil tako zaseden, da ni bilo več dobiti postelje; vrvež pri večerji pa tak, da smo na postvri čakali tri ure in so nam že zaradi tega ostale v posebnem spominul

TERRIER (portret)

Predpoldanske ure smo porabili za ogled samostana in cerkve z bogato notranjostjo. Razkazali so nam tudi samostanski muzej in nas posebej opozorili na starinske rokopise, na zlat kelih, ki tehta baje 2 kg čistega zlata in je darilo nekega ruskega cara samostanu, dalje na fino rezljan lesen križ z izrezljanimi figurami in prizori iz Sv. pisma; izdelal ga je iz lipovega lesa neki menih, ki se je baje trudil ob njem celih 12 let.

Končno smo bili sprejeti v avdijenci pri častitljivem in prijaznem predstojniku samostana, ki nam je izrekel dobrodošlico, nato pa nas na običajen

način pogostil s čašico slivovke, po izjavi strokovnjakov in poznavalcev vredne, da se toči za samostanskim zidovjem.

Po neizogibnem fotografiranju živih in mrtvih objektov ter po neizogibni zamudi smo se tik pred poldnevom zopet vkrcali na našo »ladjo puščave«, ki nas je že čakala pred obokanim samostanskim vhodom.

D A L J E

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEKSANDER DUMAS ST. © ILUSTRIRAL NÖRRETRANDERS © PONATIS NI DOVOLJEM

SEVOVO OD BUCKINGHAMA

Eno uro potem je bil objavljen razglas, da ne sme nobena ladja v vsem kraljestvu odpluti, niti ne poštni brod. Povsod so smatrali to za vojno napoved Francoski. Čez dva dni sta bila izgotovljena oba jermenčka in ribič ju ne bi mogel razlikovati od ostalih deset. Pri slovesu je rekel vojvoda:

»Vi, mladenič, ste moja priča, da sem storil vse, kar je v človeški moči: Toda kako naj poplačam vas za to, kar ste storili zame?«

»Mylord«, je odgovoril d' Artagnan, »vse, kar sem storil, sem storil za Njeno Veličanstvo kraljico.«

CELJSKI GROFI IN ŽIDI

DR. VLADIMIR TRAVNER

Leta 1333. so postali Zovneški gospodje lastniki Celja ter se naselili v utrjenem gradu nad mestom. Kmalu nato (1341) so dobili naslov celjskih grofov. S tem sta se začela moč in sijaj te za našo preteklost najpomembnejše domače plemiške rodbine. Celjani so bili izvrstni, podjetni in skrbni gospodarji. S krepko roko in neupogljivo voljo so si pridobili v nekaj desetletjih v slovenskih in hrvaških deželah nad 70 gradov z obsežnim zem-

ljišči ter mnogo vasi, trgov in mest. Ob enem so sklenili rodbinske in prijateljske vezi z najbogatojšimi posvetnimi in cerkvenimi velikaši.

Njihovi glavni pomočniki in zavezniki v tej borbi za veličino pa so bili — židi. To dokazujejo številne ohranjene listine kakor kupne, zastavne in poroške pogodbe, zadolžnice, sodbe in privilegiji

* Z malo začetnico, ker ne gre za žide (po narodnosti), ampak po veri.

SPET MYLADY

»Za vaše potovanje je tako preskrbljeno, da boste, upajmo, dospeli v Pariz brez težav. Dajte mi roko, mladi mož! Sreča naj vas spremlja!«

D'Artagnan je našel v pristanišču takoj ladjo, ki mu jo je napovedal vojvoda. Imel je s seboj pismo za brodnika, ki ga je pristaniški kapitan nemudoma podpisal, nakar je ladja ta-

koj zapustila luko, medtem ko je petdeset drugih zaman čakalo na dovoljenje. Ko je njegova ladja plula tesno ob neki drugi, se je d'Artagnanu zdelo, kakor da bi na njenem krovu prepoznal lepo damo iz Meunga, katero je bil tujec nagovoril z »mylady.« Vendar ni vedel za gotovo, če je ona.

deželnih knezov ter poročila sodobnih in poznejših piscev zlasti Eneja Silvija (poznejšega papeža Pija II.). Obenem moramo upoštevati takratne družabne in gospodarske razmere. Seveda nudi moj članek le kratek splošen pregled tega zanimivega, širši javnosti malo znanega poglavja domače zgodovine.

Pravni in socialni položaj židov v srednjem veku je bil pri nas — kakor v ostalih evropskih deželah — svojevrsten in poln nasprotij. Kot tujci in »morilci Krista« so bili splošno zaničevani in preganjani. Bivati so morali v posebnih »židovskih ulicah« ali getih in nositi posebne znake kakor dolge halje, rumene

krpe na hrbtih, visoke klobuke i. dr. Izključeni so bili iz vseh javnih in častnih služb, tako da so se mogli baviti le z redkimi svobodnimi poklici. Vsaka zveza s kristjani, razen v zgolj poslovnih zadevah, jim je bila strogo zabranjena. Plačevati so morali poleg običajnih še posebne »židovske davke« in skrbeti za opremo vladarskih hiš. Pogosto, zlasti v dobi križarskih vojn, ko je prikipel verski fanatizem do vrhunca ali kadar so zadele dežele velike nesreče kakor kuga, lakota, požari, povodnji, potresi in vojne, so jim očitali nevedni ljudje najhujše zločine n. pr., da skrunijo posvečene hostije, da uporabljajo kri umorjenih

»FORWARD«

Drugo jutro ob petih je pristal d' Artagnan v malem mirnem pristanišču S. Valéryu. Sel je takoj v edino krčmo v kraju, stopil naravnost pred krčmarja, ter mu zašepetal v uho: Forward. Krčmar ga je takoj peljal skozi majhna vrata na dvorišče, kjer sta stala dva osedlana konja. Nadaljnje potovanje je bilo brez težav. Vsak krčmar

mu je pokazal pot in povedal postaje, kjer more zamenjati konje. Ob deveti uri je v polnem diru prijezdil na dvorišče gospoda de Trevillea. Celih 60 milj je napravil v 12 urah.

krščanskih otrok pri svojih obredih, da povzročajo bolezni, da zastrupljajo studente, da so v tajnih zvezah s sovražniki domovine i. t. d. Ob takih prilikah so nahujskane množice neusmiljeno preganjale, mučile in morale židovske prebivalce ter ropale in uničevale njihovo imetje.

Na drugi strani pa so bili židi v srednjeveškem gospodarstvu neobhodno potrebni, ker je bil ves trgovski in denarni promet dolga stoletja v njihovih rokah. Zato so jim podelili razni vladarji — pri nas zlasti Friderik II. Babenberški (1244), Bela IV. (1251), Přemysl Otokar II. (1254) in Rudolf I. (1277) — obsežne pravice. Židi so bili osebno svobodni in

podvrženi neposredno deželnim knezom oziroma velikašem in mestom, katerim so jih vladarji podarili. Kdor je rani ali usmrtil žida, je bil kaznovan strožje, kakor če je izvršil tak zločin nad kristjanom. Židi so si smeli pridobiti vsakovrstno premoženje, zlasti hiše in zemljišča, če so le ravnali v dobri veri. V svojih trgovskih in denarnih poslih so lahko zahtevali izredno visoke obresti (do 130 odstot. letno), jamstva in poročva. Zajamčena jim je bila popolna verska svoboda. Sami so si izbirali svoje predstojnike (rabine), ki so po židovskem pravu uporabljali premoženje občin ter razsojevali spore med svojimi verniki. Za prav

SPREJEM NA MAGI- STRATNEM STOPNIŠČU

Gospod de Treville je sprejel d'Artagnana, kakor da bi se bil poslovil šele pred dvanajstimi urami, stisnil mu je roko ter rekel, naj gre v Louvre, kjer je prevzela stražo četa gospoda des Essarta.

Naslednjega dne je oživel ves Pariz v znamenju svečanosti. Povsod se je

govorilo o velikem plesu, ki ga priredi magistrat v čast kralja in kraljice. Na magistratu so se pripravljali celih osem dni. Opolnoči je stal ves mestni svet v slovesnih oblekah na magistratnem stopnišču, da sprejme kralja, ki je bil videti nekoliko utrujen in potrter se je takoj podal v zanj pripravljeno sobano.

de med židi in kristjani so obstojala v večjih mestih (n. pr. v Mariboru, Ptuj, Radgoni i. dr.) posebna mešana židovska sodišča. Pogosto so si izbrali židovski upniki razsodnike, zlasti deželne kneze in druge velikaše, ki so morali upoštevati židovsko pravo (talmud).

Prijateljske zveze med Celjani in židi so obstojale nad 70 let (ok. 1335 — 1410) t. j. za časa prvega grofa Friderika I., njegovih sinov Ulrika I. in Hermana I., Ulrikovega sina Viljema in deloma Hermanovega sina Hermana II. († 1434). Sklenjene pa so bile v obojestranskem

interesu. Židi so imeli v imenovanih grofih mogočne zaščitnike, ki so jim z jamčili v času nevarnosti nedotakljivost osebe in imetja ter svoboden promet z blagom in denarjem. Vrh tega so jim dali obilo prilik za dobičkonosne posle. Kako zaupanje so imeli židi do celjskih grofov, dokazuje zlasti dejstvo, da so se obračali v letih 1366 — 79 večkrat nanje s prošnjami, naj razsodijo (skupno s krščanskimi in židovskimi prisledniki) njihove spore z dolžniki. Tem željam so Celjani vedno radi ugodili.

D A L J B

VEČERNO SONCE

NOVE KNJIGE IN REVIIJE

FR. KS. MEŠKO: Z MEHO DENIKU

Črty. Se svolenim autora ze slovništiny přeložil Antoš Horsák, Přerov 1936

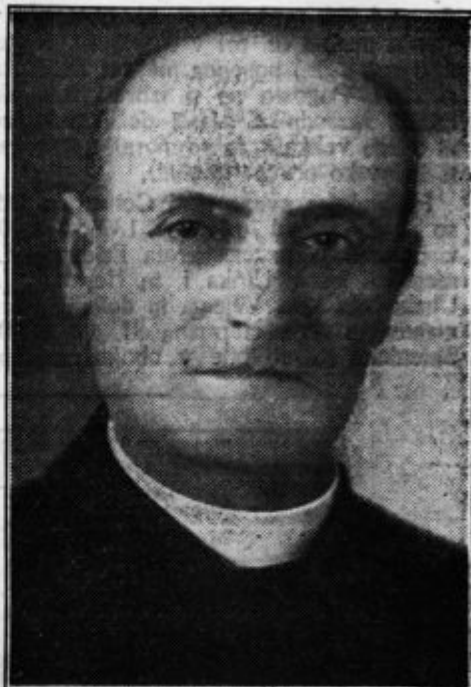
Lepo natisnjeni prevod je razdeljen na tri dele. Poleg prvih dveh, ki sta že omenjena v naslovu in za katerima sledi napis: konec, je vtihotapljen knjigi še tretji del: Listky. Ta je celo najobširnejši.

V prvem delu knjige naletimo razen na ljubezenski motiv, ki ga je najti tudi drugod najčesče, še pisateljev boj med vero in nevero v »Živiljenja večerni molitvi«, kjer popisuje Meško svojo zgubljeno vero in hrepenenje, da bi mogel zopet verovati, ki se nazadnje izpolni. Tu moli pisatelj predvsem za slovensko domovino, da bi postala svetel hram bratske ljubezni. Ne pozabi pa moliti, razen za one, za katere je dolžan po krščanskih načelih, še celo za svoje junakinje iz prejšnjih povesti. V črtici »Různě cesty« si je postavil avtor zelo ozko moralno stališče, kjer pravi dekletu, ki ga je povabilo na sestanek, da se to ne spodobi, da je prišel, in se seveda njuni poti radi tega križata za vselej. Tudi v zadnjem delu knjige, v Listkih, se ne odkloni od stare smeri. V povesti »Koroški prazniki« poje slavospev Ziljski dolini, kjer je Meško mašnikoval. Kar se bolj redko sliši, nam podaja avtor trapiste kot domoljube... Malce naivno se mi zdi, da bi 20 let poročena žena nazadnje občutila, da je storila krivico, ker je vzela onega, ki ji je takrat bolj ugajal, imponiral, in ne tega, ki jo je imel rajši. In da bi mu vse to sporočila, čeprav se nista vso dobo niti videla niti si pisala. Njeno opravičilo naj bi mu bilo v zadoščenje in olajšanje na stara leta, čeprav ona ne ve, ali mu je sploh še kaj zanjo. Zadnji listek je najkrajši, toda dober.

Splošno preveva vse črtice sentimentalno filozofiranje, sanjarjenje, spomini na mladost, vernost in zvestobo. Knjiga bo brez dvoma najbolj ugajala onim, ki ljubijo nežnost, občutljivost in sentimentalnost, kajti te poteze je ne zapustijo do konca.

Prevod je točen glede pravilnosti izrazov kakor tudi glede popolnosti vsebine. Čita se popolnoma gladko, kot bi bil češki izvirnik. Prevajalec bi bil lahko dodal malo uvoda, kjer naj bi v okviru slovenske književnosti na kratko očrtal Meškovo delo in njegov pomen. Ne vem, ali je že kaj podobnega storil v svojih prejšnjih prevodih, vendar menim, da tudi tu to ne bi škodilo, ker vsakemu ne pridejo v roke vsi prevodi.

Za besedo nadučitelj rabijo danes navadno v češčini fidičci učitel, najčesčeje za samo fidičci. Slovensko pokoro prevaja nekajkrat napačno s poslušnost, kar pomeni pokorščino. Včasih

FR. KS. MEŠKO

Foto K. Holýanský

pa prav podaja slov. pokorščino s češ. poslušnostjo. Napak je preveden Dan vernih duš z Den věrných dušiček, kar pomeni slovensko dan zvestih dušic. Prav pa bi bilo: den ali svátek dušiček, najpogosteje pa se rabi samo Dušiček. Velike črke ne rabi dosledno n. pr.: svátek Věch svatých, toda: den věrných dušiček. Pri pisavi krajevnih imen tudi ni dosleden: Št. Daniel in Sv. Urh je po slov. načinu, Škocijan pa je transkribiral v Skocian. Bolje bi bilo transkribirati Št. Daniel, ker Čehi ne bodo znali čitati Št. kot šent. Slov. žensko Zilo — pravilneje Ziljo — je preobrazil v češ. moški Zil. Isto je storil s Sv. Višarjami

Dalje Markovič nam. Markovic, Roseger (gg!). Vse to so brčkone tiskarske pogrške kakor tudi v tem le zgledu: Škoda, že jsem musil i ho mladého pohřbiti (jeho) = žal, da sem moral tudi njega mladega pokopati.

Ant. Oven pravi v svoji knjigi »Meško«, ki je izšla l. 1934 za pisateljevo 60 letnico, da je naš lirik proze preveden delno na češko, slovaško, srbohrvaščino, poljščino, rusinščino, španščino, angleščino, italijanščino, lužiško srbščino, i. dr. Zgledov ne navaja nobenih. Največ Meška morejo v svoji materinščini čitati Masarykovi rojaki. V ljubljanski študijski knjižnici imajo sledeče češke prevode iz njega: Od istega avtorja (Horsáka): Kam plujemo, 1934 — Jan.

ANTOŠ HORSKAK

dřích malomoen' rytřř 1934 — Matka, 1932 — Mladým srdcem, 1928 — Obrázky, 1933. Jos. Skrbinšek (prof. v p. v Pragi) in Fr. Hermann: Mládeži, 1929. Od neznanih avtorjev: Legendy o sv. Františku, 1928 in Vlk kajčnik a jiné příběhy, 1928. Poleg tega je zadnja še v slovaškem prevodu od V. Hatala; Vlk kajčnik a jiné povesti pre mládeži, 1933. — Manjka pa m. dr. J. Páta »Zadnja ura Mat. Prosenae 1935, Portenjski (= buenos-aireski) dnevnik »Prensa« je 26. febr. 1930 priobčil prevod novelice Alma en Andrajos. Oskrbel ga je inž. Krašovec, ki je v dijaških letih hodil k pisatelju na Ziljo, pozneje pa se preselil v Ameriko.

Prof. R. F. Knapič, o katerem glej »Žis« 16. XII. 1934, me je 28. aprila onega leta povabil, naj mu pošljem kak kratek Meškov spis, da ga poportugali in priobči ob jubileju. Kakor mi je avtor javil iz Sel pri Slovenjem Gradcu: 25. V., je poslal v Lizbono zbirko »Ob tihih večerih«. O nadaljnjem poteku te zadeve pa nič ne vem.

Ko sem naletel v Ovnovi razpravi pripomnjo, da je Meško (= Mečislav) morda potomec poljskega priseljence, sem se vprašal, ali ne izvira odondod tudi naš najboljši humorist, F. Milčinski; neki grof Miłczyński je omenjen v SN 23. II. 1914.

A. Debeljak

Uredništvo je prejelo:

LETOPIŠ MATICE SRPSKE, leto CX, knjiga 346, zvezek 1. vsebuje med drugim gradivom moderne stihe Zarka Vasiljevića, právo podobno prozo v verzih. Manj zanimiv je odlomek romana Bogdana Čiplića. Slede prispevki živalski svet v umetnosti (Veljko Petrović), S kosovske ledine (Adam Pribečević), Zgodovina in sociologija (predavanje dr. Dušana Popovića), interesanten

prikaz filozofije Rusa Lava Šestova ob priliki sedemdesetletnice njegovega rojstva (Svetislav Marić) ter konec Ankete o naši borbi proti tuberkulozi dr. V. Savića, ki ugotavlja po drugih potih to, kar so ugotovili pri nas naši gojniški strokovnjaki. V književnem pregledu se spominja Izidora Sekulić Maksima Gorkega, Krešimir Georgijević referira o Novelah hrvatskega pisatelja Luke Perkovića, med Prikazi in beležkami je tudi beseda o novi knjigi Umberto Urbanja (Urbanca) »Scrittori jugoslavi« s predgovorom Art. Cronie, ki je izšla letos v Zadru. Izmed slovenskih literatov je vzel U. v svojo knjigo Prešerna, Gregorčiča, Aškerc, Cankarja, Tavčarja, Župančiča, Meška in Gradnika kot »pesnika italijansko-slovenske duše«. Zanimivost v knjigi je tudi to, da je Maleša prišel med »futuristec«. — Letopis izhaja šestkrat na leto ter stane za nečlane Matice Srpske 80.— din. Naroča se v Novem Sadu, Školska 1.

L. A. DE LA ROCHEFOUCAULD

Znameniti moralist, avtor nравоstvenih opazovanj »Maximes« (1665), šteje med svojimi pravniki našega naslovnika, ki ga je nedavno Ženeva prosklavila.

Fizik La Rochefoucauld je prišel v to švicarsko mesto l. 1762 in napisal zgodovino ženevske republike. Z njim je bila tudi njegova mati, vojvodinja d'Enville, o kateri sta se brata Goncourt izrazila v razpravi »Žena v XVIII. stoletju«, da je bila strašno vnetá za javni blagor in da

se je vdnjala vsem mogočim utopijam ali iluzijam.

Zenevčan, s katerim se je nje sin najbolj sprijateljil, je fizik Le Sage, dopisnik Kraljevske akademije v Londonu in znanstvene akademije v Parizu. Prispeval je tudi v slavno Enciklopedijo. Izumil je električni telegraf, sestavljen iz 24 žic, za vsako črko v abecedi eno žico. Bil je učitelj Angležu Beckfordu, ki je začel svoje literarno delovanje s potopisom »Italy, with sketches of Spain and Portugal«, a Lord Stanhope mu je poveril vzgojo svojega drugega sina. Le Sage je svojemu dopisniku pošiljal potiko in zdravilno rastlino »genipik«, ki raste le v Alpah.

La Rochefoucauld je gojil stike tudi z Zenevčanom J. A. Malletom, uglednim astronomom, ki ga je Katarina Velika vabila na Rusko, da bo na primernih krajih opazoval Venere. N.K.

IZ PRAKTIČNE MEDICINE

Ribje olje za starostne bolezni

Po naziranju moderne medicine so mnoge podobnosti med obolenji mladega in starega organizma. Rast in starost postavljata na razne sisteme organov podobne zahteve. Posebno kostni sistem je v teh dveh starostnih dobah še bolj prizadet. Spremembe na kosteh otrok imajo svoj glavni vzrok v rahitisu. V starosti opazujemo podobne težke spremembe kosti. Tako se izredno pogosto pojavlja grbavost zavoljo sprememb na hrbtnicah. Ta grbavost dela človeka manjšega in manj prožnega. Zavoljo nekaterih podobnosti med obolenji v mladostni in stari dobi so poskusili stare ljudi obravnavati s istimi pripomočki, ki veljajo za otroke. Izredno ugodne uspehe je pokazalo uživanje ribjega olja pri starih ljudeh s kostnimi spremembami. Ti uspehi kažejo, da gre za obolenje zavoljo pomanjkanja vitaminov kakor v otroški dobi. dr

Preveč sladkorja

povzročijo lahko težko obolenje, kakor nam kaže neki novejši primer z Dunaja. Neki možakar, ki je dalj časa vsak dan použil poldrug kilogram sladkorja, je obolel z znaki težke utrujenosti, močnega utripanja in otekanja nog. Njegova bolezen je bila zelo podobna beri-beriju, ki ga dobimo drugače samo pri slabo in enostransko hranjenih ljudeh. Ta bolezen pa spada, kakor znano med tiste, ki jih povzročajo nedostajanje vitaminov. Nedoostaje vitamina B, ki ga je dobiti posebno v kvasu. Nastanek podobne bolezni v tem primeru je temeljil brez dvoma na preobilnem zauživanju sladkorja. Če dolgo je namreč znano, da morajo biti vse snovi, ki jih sprejema človek kot hrano vase, v nekem razmerju med seboj. Če se to razmerje razbije s preobilico določene snovi, pa naj bo ta sama na sebi še tako dragocena, organizem oboli. Čeprav je

sladkor dragocena snov naše prehrane, postane po njegovem prekomernem uživanju v telesu poraba drugih snovi, n. pr. vitamina B, tako velika, da je telo ne more več kriti. Posledica je bolezen. Ko so omenjenemu bolniku injicirali tega vitamina v krvni obtok, si je hitro opomogel.

Pijavke zoper kašje pike

Za obravnavanje strupenih kašjih pikov imamo serum, ki ga pa ne moremo imeti hitro pri rokah. Preden ga dobimo, lahko preide mnogo dragocenega časa. Neki zdravnik, ki so mu prinesli triletnega otroka s strupenim kašjim pikom, si je znal pomagati na nov način. Na pičeni del kože, ki je bil že hudo otekel, je položil tri pijavke. Zvečer je položil še dve pijavki na ranjeno mesto. Ta postopek se je izredno dobro obnesel. dr.

Bodite previdni s cvetlicami

Pomladi in poleti menda ni hiše, v kateri bi ne imeli cvetličnega okrasa. Med cvetlicami, ki jih hočemo imeti v zaprtih prostorih, pa moramo dobro izbirati. Prijatelj narave bo izbral predvsem cvetlice, ki dolgo trajajo. Sem spadajo n. pr. vse vrste jegličev. A baš z njimi moramo biti posebno previdni. V pravih stanovanjskih in spalnih prostorih je bolje, da jih nimamo, ker imajo za posledico često nadležne pojave preobčutljivosti človeškega organizma. Lahke in tudi težje kožne bolezni imajo pogostoma svoj vzrok samo v sobnih cvetlicah, ki jih ta ali oni organizem ne prenese, ne da bi se pacient tega sam zavedal. Isto velja za razne kašje. Prav posebno previdni moramo biti s takimi cvetlicami v bolniški sobi. Tukaj se moramo izogibati tudi močno dišečih cvetlic, kakor hiacint. Ponoči moramo vse cvetlice sploh spraviti iz bolniške sobe, ker zastrupljajo v temi s svojim izdihavanjem zraka. dr.

Ušesna obolenja po ošpicah in škrlatinki

Otroci trpe po infekcijskih boleznih pogostoma za kroničnim gnojenjem v ušesih, kar je zelo nadležen pojav. To obolenje potrebuje temeljitega zdravljenja. V prvi vrsti je to stvar zdravnikovih navodil, potrebno pa je tudi splošno izboljšanje zdravstvenega stanja. To izboljšanje dosežemo najhitreje s kombinirano vitaminsko kuro. Ribje olje in kvas vsebujeta važne snovi, ki se medsebojno dopolnjujejo. Kvas vsebuje vitamin B, ki ga je nekaj le v redkih drugih živilih in ki pospešuje rast v dolžino, kakor tudi telesno odpornost. Posebno kvas za pivo vsebuje mnogo vitamina, poleg nje pa pa živo beljakovino in toličce. Ta kvas uporabljamo v obliki kaše in posebnih kvasnih preparatov. V zvezi z ribjim oljem so dosegli na ta način zelo hitre ozdravitve kroničnih ušesnih obolenj. dr.

ZGODBICI S ČEBELAMI

Naravoslovec in fotograf, ki se je l. 1923 udeležil britanske odprave na severni tečaj, je vzel s seboj čebelico za srečenosko (maskoto). To žučkelo si je izbral zato, ker je nosil njeno ime: Bee Mason, v angleščini pomeni »bee« isto ko nemško »Bienen«, t. j. čebela. Njegova spremljevalka ni bila navadna delavka, pač pa kraljica. Da je ne bi zeblo, jo je zaprl v škatlico in vtaknil v šep pri telovniku. Vendar ni mogla vztrajati. Dospelvi v Franc Jožefovo deželo je izdihnila svojo krilato dušico. Postavili so ji kamenit pomnik in prekrstili Divji rtič, kjer spi nevzdravno spanje, v Pointe Apia. Pokojna brenčelica je zaslužila to čast, saj je bila prva zastopnica svojega rodu, ki se je udeležila pohoda na severni tečaj.

Čebela je pač edina žival, o kateri reče preprosti Slovenec, da »umrjet (ne pa pogine) O razumnosti pridne krilatice je pisal Maeterlinck, o njeni hvaležnosti pa Journal de Genève 10. aprila 1936. Odlična stara gospa iz Nanteaa, je poročal omenjeni dnevnik po nekem priročniku praktično morale, je imela v okolici tega mesta letno hišo, kjer je bivala, dokler je bilo kaj cvetja, ptičjega petja in vedrega vremena. Ostale mesece je prebivala v mestu, hrepeneč po lepem času, cveticah in svojih ljubih čebelah, katerih je imela nekoliko panjev na svojih vrtovih. Ni je bilo poslastice po njihovem okusu, da jim je ne bi bila privoščila.

Toda proti koncu maja jo je obšla slabost; odrinila je v mesto in ondi preminula. Na dan njene smrti je vrtnar opazil, da so vse čebele odletele, niti ene ni bilo v panju. Zaskrbelo ga je in že je hotel v mesto, da odvešči o tem svojo gospodarico. Tedaj pa pride sel in mu javi, da gospe ni več. Roj čebel je obkrožil njeno krsto in je ni prej zapustil, da so jo pokopali. In stari priročnik sklepa dobrodušno: »Med tem se je nemara kak služabnik veselil gospenje smrti, ker je nekaj podedoval po njej. O človeški rod, ali ni to dober nauk?«

Enak slučaj se je baje pripetil že pogosto in po mnogih krajih. Čebelarji verujejo, da njih gojenke znajo slutiti smrt in če se bela žena pojavi v hiši, da začasno ali pa za stalno zapustijo panje. N.

GDYŃIA — 80.000 PREBIVALCEV

Mesto Gdynia, največja luka na Baltiku in okno v svet za Poljsko, je proslavilo 10. februarja dve obletnici: 10 letnico povzdiga ribiške vasi v mesto in 16 letnico pridobitve morja za svobodno Poljsko. Ogrómnemu razmahu največjega in edinega poljskega morskega pristanišča ne more slediti razvoj mesta v enakem tempu, vendar je mesto, ki je bilo do 1925 še ribiška vas s 1500 ljudmi, že preseglo 80.000 prebivalcev. Leta 1935. so zgradili 443 novih stavb, 232 pa jih je še v delu. S. B.

ALI ŽE VESTE...

V nekem rokopisu iz 13. stol. je čitati naslednje besede na naslov zdravnikov: »Ko dospete do pacientov, dajte svojemu obrazu miren in zaupanje vzbujajoč izraz ter se v besedah in gibih izognite vsemu, kar bi se dalo razlagati kot izraz lakomnosti ali nadutosti. Tistim, ki vas pozdravijo, odzdravite s ponižnim glasom in ne sedite, dokler vam ne ponudijo s.ola. Potem malo pomislite in poskusite govoriti v govoricu kraja, v katerem ste. Nato šele se obrnite do bolnika in ga vprašajte, kako se počuti.«

DROBTINE

Ko je pruska vlada l. 1847. poslala v Šlezijo zdravnika, da bi proučeval hudo epidemijo legarja, je napisal vladi kot rezultat svojega proučevanja naslednje besede: »Najvažnejša zdravila so socialne reforme.«

Teža mišic in kosti je pri različnih ljudeh različna. Mišici n. pr. lahko tehtajo 17 do 40 odstotkov skupne telesne teže.

Število znojnih žlez v koži cenijo na 2 do 2 in pol milijona.

Stari Egipčani so mislili, kakor poroča Herodot, da prihajajo vse bolezni s hrano v telo. Zato so se redno trikrat na teden očistili s klistiri in pripomočki za bljuvanje, da bi se ohranili zdrave.

PRAKTIČNE NOVOTE

Kapice za zapiranje steklenic

Čedalje več je pripomočkov za hermetično zapiranje steklenic in zaščito njihove vsebine. Sem spadajo tudi nove kapice, ki hočejo

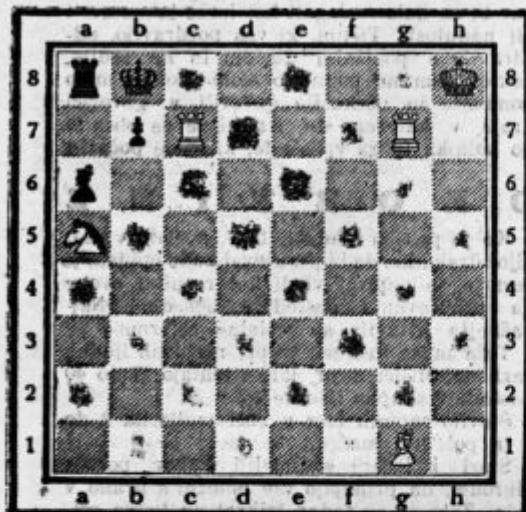

nadomestiti prevleko zamašenih steklenic s lakom in držijo zamaške čiste in suhe, pa jih ščitijo pred plesnijo. Uporaba teh kapic iz celofana podobne mase je nad vse preprosta. Pamakaš jih najprvo kakšnih dvajset minut v čisti vodi, dokler se popolnoma ne napijejo vlage, nato jih povežeš preko zamaška in vrha steklenice kolikor mogoče globoko, pa jih krepko stisneš ob vrat steklenice. Kapice se hitro posuše, se pri tem priskajo na steklenico in dajejo potem absolutno zanesljivo zaščito zamaški. Če jih hraniš na suhem, se te kapice ne bodo pokvarile leta in leta, njih velika barvna izbira pa ti prihrani etikotiranje steklenic različne vsebine.

PROBLEM 173

R. WINTER (1935)

Mat v dveh potezah

Rešitev problema 172

1. Sc3 — a2.

ZA BISTRE GLAVE

259

Posadka na parniku

Parnik je došel v pristanišče. A. in B. sta ga gledala. A. je vprašal, koliko članov posadke je na tem parniku B. je odgovoril: »To lahko kmalu izračunaš, če vzameš liho število nad 1. ga pomnožiš z 2 in potem produkt pomnožiš s 5. Dobil boš število mož v posadki. Razen tega ti lahko izdam, da je mogoče 100 deliti s tem številom in dobiš celoštevilčni kvocient.« Koliko mož je bilo na parniku?

Rešitev k št. 258

(Količna starost)

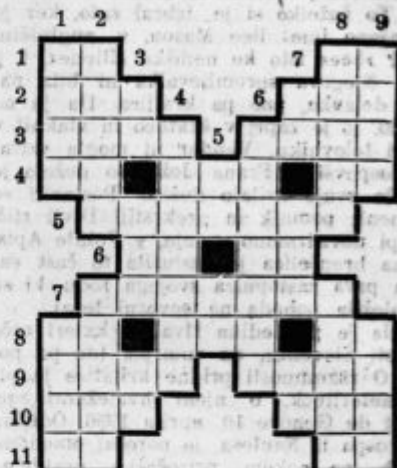
Evica je štela ta čas 8 let, njena mati pa 32 let.

REŠITEV CRKOVNICE V SLIKAH V št. 7

svetilka, ura, raca, pišč, jajce, nož; raca, žebelj, kosa, repa; jež, goba, skodela, Ki-tajec, jež; kolo, lonc, jajce, oko, bodalo. Sestavljene besede pa: 1) krapež, reka, Jókaj, onako.

K R I Ž A L J K A

Crassus

Navpik: 1. ogenj iz poganških časov — brdo, reber, brežina (tudi: levi pritok Savinje), 2. družabni sloj v Egiptu ter Indiji — hrv. slov. polotok v Italiji, 3. pok! tresk! (srbhv.) — ga ima voda in radio — in (lat., frc.), 4. gradivo, 5. kemijski znak za iridij — glasbeni izraz, 6. oče dolnje panonskega kneza Kocela, 7. njej — vzklík — kratica za »na razpoložnjuc in kem. znak za neodim, 8. večji pravoslavni samostan (tudi Petrarцова ljubica) — pripadnik indijskega plemena, 9. grški basnik — Verdijevega opera za egiptovsko smovjo.

Vodoravno: 1. c. kr. (nemško) — samo, 2. dalmat. otok — najpomembnejša oseba na svetu, 3. galski bog (v lat. pomeni »jed«) — alkoholna pijača, 4. razne kratice, n. pr. za »brez naslova«, »svet«, »brez akademskih četrti, točno« — pot — kratica na zdravniških zapisih, 5. pokvara na ladji, 6. pogosta kratica v angleščini, n. pr. za topniške dobrovoljce, za dovoljen prevod sv. pisma — od glagola biti, 7. pokrajina (tudi klub in kopališče v Ljubljani), 8. kratica v pismu — smer iz notranjosti — predlog; 9. bogotaj (ital.) — pač, menda, 10. o njem pravi župančič: poznam rudarja, gore ustvarja — stari oče, 11. naziv raznim rekam in potokom po starogermanskih tleh — kratica, s katero se podpisuje hrvatski dramatik Mesarić.

UREDNIK IVAN PODRZAJ — TELEFON ST. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO NE VRACA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI, PREDSTAVNIK FRAN JEZEK — Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knažjeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4 — po raznašalcih: Jostavljena Din 5.—